

עמוד אש וענן

וה' הלך לפניו יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה: לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם: (שמות יג כא-כב).¹

כי ענן ה' עליהם יומם ואש תהיה לילה בו לעיני כלבית ישראל בכל מסעיהם: (שמות מ לח).²

ואמרו אליו שב הארץ הזאת שמעו כפי אתה ה' בקרב העם הזה אשר עין נראה אתה ה' וענן עמד עליהם ובעמד ענן אתה הלך לפניו יומם ובעמוד אש לילה: (במדבר יד יד).³

ובעמוד ענן הנחיתם יומם ובעמוד אש לילה להאיר להם את הדרך אשר ילכרבה: (נחמיה ט יב).⁴

אבן עזרא דברים פרק ד פסוק לד – הזרוע הנטויה

או הנסה אלהים - ... כדרך בני אדם, כדי שיבינו השומעים. במסות - ... שהיו באותות, כמו: "ויעש האותות לעיני העם" (שמות ד ל). ובמופתים - עשר מכות ... ובמלחמה - יתכן על הריגת הבכורים, ושפטים באלוהי מצרים. וביד חזקה - שיצאו ישראל ביד רמה. ובזרוע נטויה על טעם בעמוד אש וענן. ובמוראים גדולים - טביעת פרעה וחילו עם בקיעת הים לישראל.⁵

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח מסכתא דויהי פתיחתא – קיימות לצד צמיחה

לא ימיש עמוד הענן, מגיד הכתוב שעדיין עמוד הענן קיים היה עמוד האש צומח.⁶

רש"י פרק יג כב, יד יט-כ, יד כד-כה – משלימים זה את זה⁷

¹ עמוד הענן ועמוד האש מלווים את העם ביציאתם מצרים, זה ביום וזה בלילה, זה לפניו וזה לאחור, ומגיעים לשיאם בקריעת ים סוף ככתוב בהמשך הפרק: "ויסע מלאך האלהים הלהך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם: ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ולאקרר זה אלזה פלהלילה: ... ויהי באשמת הבקר וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים".

² וחוזרים הדברים בספר במדבר פרק ט, פסוקים טו-טז: "וביום הקים את המשכן פסה הענן את המשכן לאהל העדת ובערב יהיה עליהמשכן כמראה אש עד בקר: כן יהיה תמיד הענן וכסנו ומראה אש לילה". עמוד הענן ועמוד האש עוברים אחר כבוד למשכן (בלי המילה עמוד ואולי רק ענן שמשנה צורה ביום ובלילה). מאידך, עמוד ענן בלי אש עובר לאוהל מועד הזמני של משה (שמות פרק לג, – ראו דברינו [אוהל מועד משכן ואולפן](#) בפרשת ויקרא). הכבוד שנגלה בצאת בני ישראל בדמות עמוד ענן ואש, עובר אל המשכן ומלווה את עם ישראל במסעם הארוך במדבר. והרוצים לדקדק יאמרו שהענן והאש היו גם במעמד הר סיני כמתואר בשמות פרק יט, ובדברים פרקים ד, ה, אך אנחנו מבקשים להתמקד בביטוי עמוד ענן ועמוד אש.

³ עמוד האש והענן חוזרים בדברי הסניגוריה של משה אחרי חטא המרגלים. אם בחטא העגל טענת משה המרכזית היא ברית האבות וההבטחה שניתנה להם (השווה שמות לב יג עם שמות לג א), הטענה בחטא המרגלים היא חילול השם, לאחר שהגויים ראו את כל הנפלאות והמופתים שנעשו לישראל, ובהם עמוד הענן ועמוד האש כסמל לשכינה המלווה את העם במסעותיו.

⁴ ובפסוק יט שם: "ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם במדבר את עמדי הענן לאסור מעליהם ביום להנחתם בהדרך ואת עמוד האש בלילה להאיר להם ואת הדרך אשר ילכרבה". בספר נחמיה חוזר הביטוי עמוד אש ועמוד ענן שאנו מבקשים להתחקות אחריו וללקט סביבו מעט מדרשים לכבוד שביעי של פסח. הדגש כאן הוא על המסע הארוך בשנות הנדודים במדבר, אבל ההתחלה היא ביציאת מצרים והשיא כאמור בקריעת ים סוף.

⁵ פתחנו בפרשן המקרא אבן עזרא, שמפרק ומפרש את הפסוק בספר דברים בו משה מרכז את כל נפלאות מצרים וקריעת ים סוף: "או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתו ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדלים ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים לעיניך". (ראה לשון דומה בירמיהו לב כא: "ותצא את עמך את ישראל מארץ מצרים באתות ובמופתים וביד חזקה ובאזרוע נטויה ובמורא גדול"). אבן עזרא מסביר כל גורם בפסוק מה הוא: אות, מופת, מסה וכו'. והזרוע הנטויה הם עמוד האש והענן שליוו את בני ישראל מיד בצאתם ממצרים. בחיפזון, אבל בהוד והדר. יציאה של כוח ועוצמה ולא כממהרים לנוס או כנגבים בלילה" (תנחומא בא סימן ז ואחרים). בזרוע או אזרוע נטויה! המלחמה שאבן עזרא קצת מתחבט היכן ואיפה התקיימה, אפשר שהיא קריעת ים סוף שהרי כתוב: "ה' ילחם לכם". ואם כך, אז עמוד הענן והאש הם גם "ובמלחמה" וגם "ובזרוע נטויה". ובאשר לשפטים באלוהי מצרים, ראו דברינו [המכה האחת עשרה](#) בפרשת בא.

⁶ ראה הרחבת מדרש זה במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי שמות יג כב: "לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה - מגיד הכתוב שכשעמוד הענן קיים, היה עמוד האש צומח. כשעמוד האש קיים, עמוד הענן זורח. דבר אחר: לא ימיש עמוד הענן יומם - אין אור חמה מבטלו. ועמוד האש לילה - אין אור הלבנה מבטלו. דבר אחר: לא ימיש - אף על פי ממרים ואף על פי מכעיסין ואף על פי מנאצין". בעמודי האש והענן הייתה דינמיקה של צמיחה וזריחה לצד קיום והמשכיות, ובהשתלבות עם הטבע הקבוע של יום ולילה, חמה ולבנה. מעניין מי לקח מוטיב זה והרחיבו (בפיוט, קבלה, חסידות, מוסר וכו'). ומה עם "וימש" של מכת חושך?

⁷ לקטנו מפירושי רש"י לפסוקים אלה, המבוססים על המדרש, על מנת לקבל תמונה מקיפה של תפקיד עמודי האש והענן בפרשתנו.

לא ימיש – הקב"ה את עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה. מגיד שעמוד הענן משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן, שעד שלא ישקע זה עולה זה.⁸

ויסע עמוד הענן - כשחשיכה והשלים עמוד הענן את המחנה לעמוד האש, לא נסתלק הענן כמו שהיה רגיל להסתלק ערבית לגמרי, אלא נסע והלך לו מאחריהם להחשיך למצרים.⁹

ויאר - עמוד האש את הלילה לישראל, והולך לפניהם כדרכו ללכת כל הלילה. והחושך של ערפל לצד מצרים: בעמוד אש וענן - עמוד ענן יורד ועושה אותו כטיט ועמוד אש מרתיחו, וטלפי סוסייהם משתמטות: ויסר את אופן מרכבותיו - מכח האש נשרפו הגלגלים והמרכבות נגררות.¹⁰

ספרי זוטא פרק י' – הגנה ואור אישיים

"וענן ה' עליהם יומם בנוסעם מן המחנה" (במדבר י לד),¹¹ אפילו יחיד מישראל היה נמשך חוץ למחנה,¹² היה עמוד הענן נמשך ומגין עליו במקומו.¹³ ... יכול שהיה מגין בלילה? תלמוד לומר: "יומם" - ביום היה מגין לא היה מגין בלילה.¹⁴ יכול עמוד הענן לא היה מגין בלילה, אבל עמוד האש יהא מאיר ביום? תלמוד לומר: "ואש תהיה לילה בו" (שמות מ לח).¹⁵ עמוד הענן ביום ועמוד האש בלילה בכל מסעיהם.¹⁶ אפילו יחיד מישראל היה נכנס חדר, לפניו מן החדר, היה עמוד האש נכנס ומאיר עליו במקומו.¹⁷

⁸ רש"י ממשך את הרעיון שכבר ראינו במכילתות, אבל מוסיף את המילה "משלים" שהוא עפ"י הגמרא בשבת כג שנראה להלן או עפ"י תוספתא סוטה ד שגם אותה נזכיר בהמשך. אבל נראה שהחידוש המרכזי של רש"י הוא בביאור של המילה "ימיש". מה שהמדרשים לא טורחים להסביר, וניתן להבין מהם ש"ימיש" הוא בניין קל ותיאור כללי ללא נושא (וללא מושא), לא ימיש כמו לא ימוש. בא רש"י ואומר: ימיש הוא בניין הפעיל ובהכרח עומד נושא מאחוריו (ומושא מלפניו). מישהו שדואג שלא ימישו עמודי הענן והאש ושתהיה חפיפה וחלוקת תפקידים ברורה ביניהם. ומי הוא? הקב"ה! הוא שגרם לכל הפלא והחזיון והעוצמה האלה. וכאן יש מקום לחידוש קצר סביב שולחן ליל החג או שבת: איפה יש לנו עוד "לא ימיש" בתורה, ואיפה "לא ימוש"? רמז: אחד מהם בתורה ואחד מהם בנביאים ראשונים ושניהם קשורים באותו האיש.

⁹ על היציאה הגאה של בני ישראל עם עמוד ענן ואש, ראה ספר הכוזרי מאמר א: "ואחר יצאו בני ישראל בדבר השם בלילה ההוא ... מעבדות פרעה והלכו דרך ים סוף, ומנהלם עמוד ענן ועמוד אש, הולכים לפניו ומנהיגים אותם, ונגידיהם וכהניהם שני הזקנים האלהיים, משה ואהרן". וכפירוש רשב"ם לבמדבר יד יד: "הכל דרך אהבה יתירה וחיבה". ועל הענן שבאשמורת אותו הבוקר, שלא הסתלק, אלא עמד בין מחנה ישראל ובין מחנה מצרים, ראה מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פרשה ד: "ויבוא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך - הענן אל ישראל והחושך אל מצרים, מגיד הכתוב שהיו ישראל נתונים באורה ומצרים באפלה ... ולא עוד, אלא כל מי שהוא נתון באפלה רואה כל מי שהוא נתון באורה, שהיו מצרים שרויים באפלה רואים את ישראל שהיו נתונים באורה ... והיו מזרקים בהם בחצים ובאבני בליסטרא והיה המלאך והענן מקבלן".

¹⁰ עמוד האש ועמוד הענן הם שנלחמו בעבור עם ישראל והתיאורים שרש"י מביא כאן לקוחים ממדרשים שונים, בראשם, שתי המכילתות לספר שמות, ובעקבותיהם מדרש תנחומא (בשלח כג). אבל אנחנו רוצים לציין כאן את ההכרה של בני ישראל בפלא הגדול שנעשה להם בעמודי האש והענן, כמובא בשירת הים דווקא. אולי רק שם, כשאפשר היה לנוח מעט ולשאוף סוף סוף את אוויר החירות (ראו דברינו [יציאה לחירות על פי החירות](#)), נקודת המבט היא יותר רגועה ומכירת תודה. ראה אוצר המדרשים (אייזנשטיין) ויושע עמוד 154: "נחית בחסדך עם זו גאלת, אמרו חז"ל: יתברך שמו של הקב"ה שאין מדותיו כמדת בשר ודם. מדת בשר ודם, בשעה שיוצא בלילה, שריו ועבדיו מוליכין לפניו נרות ואבוקות, וביום עושין לו צל מפני החמה כדי שלא ימצא צער בגופו. אבל הקב"ה אינו כן, כי ברוב אהבה שאהב את ישראל הוא בעצמו הלך לפניו. ואלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, שכן כתיב: וה' הולך לפניו יומם בעמוד ענן ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה. לכך נאמר: נחית בחסדך עם זו גאלת, נהלת בעוז אל נוח קדשך". אז לכאורה אין לעמוד הענן והאש הרבה עוד מה לעשות, רק להביא את עם ישראל בדרך הקצרה והבטוחה "אל נוח קדשך". אך מסתבר שעוד ארוכה הדרך, ויש להם עוד תפקידים רבים.

¹¹ הענן נזכר גם בתיאור המסעות בספר במדבר, אבל שם בלי "עמוד" וגם בלי אש. פסוקים שלא הבאנו בראש דברינו. אבל המדרשים ממשכים את עמוד הענן ועמוד האש של יציאת מצרים גם לכל מסעי בני ישראל במדבר.

¹² אם היה, או כשהיה, נמשך מחוץ למחנה.

¹³ ראה הלשון במקבילה בספרי במדבר פסקא פג: "וענן ה' עליהם יומם - מנין אתה אומר שאם היה אחד מישראל נמשך מתחת כנפי הענן [עמוד הענן היה] נמשך עמו לאחוריו עד שעה שחוזר? תלמוד לומר: וענן ה' עליהם יומם". ושם גם: "וענן ה' עליהם יומם: על החיגרים ועל הסומים ועל הזבים ועל המצורעים". ולפלא שהדרשנים עדיין לא אמצו מדרש זה לכל מי שמתרחק ממחנה ישראל, לדורות, גם הממרים, המכעיסים והמנאצים, הזבים והמצורעים, כספרי זה וכדברי מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי לעיל (הערה 6). הענן נמשך אחרי כל חלקי עם ישראל ומסוכך עליהם עד שמושך אותם בחזרה למחנה.

¹⁴ חלק זה של הדרשה צריך הסבר. האם הוא רוצה לומר שמי שמסכן עצמו ויוצא בלילה מחוץ למחנה אין עליו הגנה משום שלא נזהר וסיכן עצמו? ראו מסכת אבות פרק ג משנה ד שהיוצא יחידי בלילה "הרי זה מתחייב בנפשו". אם פירוש זה נכון, אזי יש בדרשה 'אגדית' זו קביעה ברורה בנושא אדם שמסכן עצמו וסומך על הנס. גם עמוד ענן ואש לא יועילו לאדם כזה.

¹⁵ פה נזקק הדרשן לפסוק מסוף ספר שמות שמדבר על הענן והאש של המשכן ובכח המילים "לכל מסעיהם" ממשך אותו למסע המחנות של ספר במדבר ולכל מסעי בני ישראל במדבר.

¹⁶ זו חלוקת התפקידים וההשלמה שבין שני העמודים: הענן והאש שכבר ראינו לעיל. ולצורך השלמה זו, אין למדרש בעיה ללכת אחורה, לא רק לסוף ספר שמות, כמו מדרש זה, אלא עד לפרשתנו, ליציאת מצרים. ראה תוספתא סוטה פרק ד הלכה ב: "ועמוד ענן שהיה מקדים לפניו, הורג נחשים ועקרבים ושורף סירים וקוצים ואטם, משפיל להם את הגבוה ומגביה להם את השפל ועושה להן את הדרך מיושר דרך סרט מושך והולך ... ובו היו משתמשין כל ארבעים שנה שהיו במדבר, שנאמר: וענן ה' עליהם יומם. מה תלמוד לומר: לא ימיש עמוד הענן יומם? מלמד של יום משלים לשל לילה ושל לילה משלים לשל יום.

¹⁷ ובמקבילה בספרי במדבר פסקא פג: "ר' שמעון בן אלעזר אומר: מנין אתה אומר כל אותם ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא צרכו לנו, אלא אפילו נכנס אדם חדר לפניו מן החדר, כמו פנס נכנס עמו עד שעה שחוזר? תלמוד לומר: לעיני כל בית ישראל

שמות רבה כ טז – ארבעים שנה במדבר

"ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים" (שמות יג יז) – למה? א"ר שמעון בר אבא א"ר יוחנן: כיון ששמעו הכנענים שישראל נכנסין לארץ, עמדו וקצצו הנטיעות שהיו להן. וכיון ששמעו שנתעכבו במדבר מ' שנה, היו סבורים שבמדבר תהא דירתם. עמדו ונטעו נטיעות וגדלו אותן - ואח"כ הכניסן לארץ.¹⁸ ורבינו הגדול אומר: לפי שביקש הקב"ה ליתן אימתם של ישראל על אומות העולם, עכבם מ' שנה במדבר. והאיר להם בעמוד ענן ביום ובעמוד אש לילה, ושמעו כל אומות העולם ונפלה עליהם רעדה, שנאמר: "תפול עליהם אימתה ופחד" ואחריו מה כתוב? "תביאמו ותטעמו בהר נחלתך".¹⁹

גמרא שבת דף כג עמוד ב – מעמוד האש לנרות שבת²⁰

אמר רב הונא: הרגיל בנר – היו לו בנים תלמידי חכמים²¹ ... רב הונא היה רגיל לעבור ולשנות על פתחו של רבי אבין הנגר. ראה שהיה רגיל בנרות הרבה, אמר: שני אנשים גדולים ייצאו מכאן. ויצאו ממנו רב אידי בר אבין ורב חייא בר אבין. רב חסדא היה רגיל לעבור ולשנות על פתחו של משפחתו של רב שיזבי,²² ראה שהיה רגיל בנרות הרבה, אמר: אדם גדול ייצא מכאן. ויצא מהם רב שיזבי. אשתו של רב יוסף הייתה מאחרת בהדלקת הנרות,²³ אמר לה רב יוסף: תניא: "לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה, מלמד שעמוד ענן משלים לעמוד האש, ועמוד האש משלים לעמוד הענן".²⁴

בכל מסעיהם - הא אפילו אדם נכנס חדר לפניו מן החדר עמוד האש מאיר לפניו. עמוד הענן היה מסוכך על העולם החיצון, על מי שנמשך מחוץ למחנה (ומושך אותו חזרה פנימה), ואילו עמוד האש היה מאיר לפני ולפנים ואין האדם זקוק להדליק לו נר בביתו. לכל אחד "עמוד האש" האישי שלו שנכנס איתו לביתו. ראה גם מדרש אגדה (בובר) שמות פרשת פקודי פרק מ: "כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, לא היו צריכים לאור החמה ולא לאור הלבנה. אלא כל זמן שהיה רואין את הענן מאדים, יודעים שהחמה שקעה. מלבין, יודעים שהחמה זרחה. וכן לעתיד לבוא לא יהיו צריכים לא לאור החמה ולא לאור הלבנה, שנאמר: לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם וגו' (ישעיה ס יט), ואומר: וְאֵינִי אֶהְיֶה לָאֵשׁ וְלַקְבֹּד אֶהְיֶה בְתוֹכָהּ (זכריה ב ט)."

¹⁸ על חלק זה של המדרש התעכבנו בדברינו [לא דרך ארץ פלשתים](#) בפרשת בשלח ושם הראינו שהיה גם חוב של עם ישראל לפלשתים שמקורו ביחסי השכנות הטובים, שהגיעו עד כדי שבועה הדדית, עם האבות: אברהם ויצחק.

¹⁹ ראה שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ג סימן ב: "כתמרות עשן, אמר רבי אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא: בשעה שהיו ישראל מתנוודין ממסע למסע, היה עמוד הענן יורד, ועמוד אש צומח, ועשן המערכה עולה. כמין שני זקוקין של אש יוצאין מבין שני בדי הארון ושורפים לפניהם נחשים שרפים ועקרבים, והיו אומות העולם רואין ואומרים: אלוהות הן אלו, אין תשימשן של אלו אלא באש. ומאימתן של ישראל נופל עליהם פחד ורעדה. זהו שכתוב: תפול עליהם אימתה ופחד, נפלה אין כתיב, אלא: תפול, מיכן ולהבא". מדרשים אלה מתחברים למדרשים הקודמים אשר ממשיכים את עמוד הענן והאש אל תוך תקופת המדבר הארוכה, אבל הופכים את האמצעי למטרה. עמוד הענן והאש, לצד [בארה של מרים](#) ושאר ניסי המדבר, לא היו רק אמצעי קיום ושרידות במדבר, אלא גם מטרה. ארבעים שנה של הליכה בעמוד אש וענן (וארון הברית ההולך לפני המחנה) במטרה להטיל מורד בלב עמי ארץ כנען (לצד השלמת חוב האבות להם). האם היה המאמץ שווה? האם לא מוטב היה לקיים את "תביאמו ותטעמו" ו"ניהלת אל נוח קדשך" מיד? ראה מה מזכירה רחב למרגלים! את קריעת ים סוף לצד כיבוש עבר הירדן המזרחי (יהושע ב י) ולא את ארבעים שנות עמוד הענן והאש במדבר! מדרשים אלה, אשר נותנים טעם חדש לארבעים שנות הנדודים במדבר, צריכים עיון נוסף. אפשר שמטרתם לצדק את דור המדבר ולהפחית בחטאם. כבר לאחר חטא העגל מבקש הקב"ה לשלוח מלאך במקום עמוד האש והענן. ראה מוטיב זה, אמנם במשל דרך ארץ, בגמרא בבא קמא צב ע"ב. בחטא המרגלים משה מתפלל, כפי שהבאנו בפתח דברינו: "וְאָמְרוּ אֱלִישֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת שָׁמְעוּ כִּי־אָתָה ה' בְּקֶרֶב הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר־עִין בְּעֵין נִרְאָה אֶתָּה ה' וְעִנְנְךָ עָמַד עֲלֵהֶם וּבְעַמְד עִנְן אֶתָּה הַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וּבְעַמְדוֹ אֵשׁ לַיְלָה" - בטענת חילול השם! באים מדרשים אלה ואומרים שלמרות שני החטאים הגדולים האלה, נמשכה ההשגחה בדמות עמוד ענן ואש ואלו נותנים טעם למה ארבעים שנה, ללא קשר לחטא המרגלים. ועדיין הנושא צריך עיון.

²⁰ תרגום הגמרא לעברית הוא עפ"י שטיינזלץ, אך באחריותנו.

²¹ ראה דיון קודם שם בגמרא מה עדיף יותר: נר שבת או נר חנוכה, נר שבת או קידוש היום. ובשניהם פושט (פוסק בפשיטות) רבא שני שבת עדיף מפני שלום בית ("שלום ביתו" בלשון הגמרא). ראה דברינו [אבל הנרות לעולם](#) ברשת בהעלותך מי ממשך את נרות המקדש.

²² הוא טרם נולד, ואביו ואמו היו רגילים להרבות בנרות שבת.

²³ אולי משום שרצתה שיאירו כמה שיותר מאוחר בליל שבת.

²⁴ התניא שמצוטטת כאן היא מכילתא דרבי ישמעאל בשלח, שדרשה ראשונה ממנה ראינו בתחילת דברינו, שאומרת: "לא ימיש, בא הכתוב ללמדך דרך ארץ מן התורה על ערבי שבתות, עד שעמוד הענן קיים יהיה עמוד האש צומח". אבל הלשון "עמוד ענן משלים", מקורו בתוספתא סוטה פרק ד, שכבר הזכרנו בהערה 15 לעיל: "מה תלמוד לומר לא ימיש עמוד הענן יומם? מלמד של יום משלים לשל לילה ושל לילה משלים לשל יום". ראו גם מסכת סופרים פרק כ הלכה א-ב שמרחיבה את האסמכתא מהפסוק שלנו גם לנר חנוכה: "אמרו, בעשרים וחמשה בכסליו מדליקין נר חנוכה ... מצות הדלקתו, משתשקע החמה ועד שתכלה רגל מן השוק, ואף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר: לא ימיש עמוד הענן ועמוד האש לילה לפני העם". כך או כך, הרי לנו עומק השוני בין דור יציאת מצרים וימינו. בתקופת המדבר לא היה אדם צריך להדליק נר בביתו משום שעמוד האש היה מאיר באור כה חזק. עד שאפילו היו ששאלו על הצורך באור המנורה במשכן ופירשו את המדרש: "לא לאורה אני צריך" (מנחות פו ע"ב) בשל עמוד האש שהאיר את הכל (תוספות שם, ד"ה: מחוץ לפרכת העדות). והיום, בימינו, נרות השבת (ונרות חנוכה) שאנו מדליקים הם עמוד האש ההולך לפי המחנה מידי שבת בשבתו ואורו מאיר את כל ששת ימי המעשה! ועל כך הרחבנו כבר כאמור בדברינו [אבל הנרות לעולם](#) בפרשת בהעלותך.

חג שמח

מחלקי המים²⁵

מים אחרונים: מעמוד האש של נרות שבת, אנחנו עוברים בצאת השבת לעמוד האש של אדם הראשון כשגורש מגן עדן. ראה פרקי דרבי אליעזר (היגר) - "חורב" פרק כ: "בין השמשות של שבת היה אדם מהרהר בלבו ... ונשתלח לו עמוד של אש ולשמרו ולהאיר לו מכל רע, ראה אדם עמוד של אש ושמח בלבו, ופשט את ידו לאור האש ואמר: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא מאורי האש, וכשהרחיק את ידו מאור האש אמר עכשיו אני יודע שנבדל יום הקדש מיום החול, למה שאין להבעיר אש ביום השבת, ובאותה שעה אמר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המבדיל בין קדש לחול". ובמוצאי שבת זו, אשר חלה באסרו חג פסח ויוצרת רצף [שביעי-שמיני](#) ("שמיני של פסח" בחו"ל, קריאת פרשת שמיני בארץ ישראל), נכוון גם על עמוד האש של יציאת מצרים, אשר נמשך מיום טוב לשבת.

²⁵ למען הסר ספק אנחנו מדגישים שחלוקת המים שלנו היא מלשון לחלוק, להפיץ ולשלוח (to share & distribute) ולא מלשון לחתוך, לגזור ולהפריד (to divide). הגם שבדף עצמו אנו מקפידים להפריד בין 'המים העליונים' שהם מעל לקו (לרקייע) – דברי חז"ל והמדרש כמות שהם, ובין 'המים התחתונים' שהם מתחת לרקייע – דברי הקישור שלנו. חלוקת מים של גזירה וחיתוך הייתה פעם אחת בבריאת העולם ופעם שנייה בנס קריעת ים סוף. ואולי כל חלוקה היא גם חלוקה ולא בכדי זה אותו השורש בעברית, ולואי שעברנו בשלום בין הגזרים ...